

– Kiket tekint elődeinek? Meg tudná nevezni azokat az írókat, akik valamilyen módon hatottak önre?

– Nehéz megmondani, kik hatottak vagy hatnak az emberre, gyakran egyébként úgy, hogy ennek

94 „AKÁRCSAK HAMLET,
ÉN IS A VAGY-VAGY
KERESZTÚTJÁN
ÁLLOK”

Kirilla Teréz beszélgetése

Dan Stancával

a hatásnak mi magunk nem is vagyunk tudatában. Természetesen, mint bármely kétségbeesett városlakó író, aki hiába keresi a megnyugvást, magam is végigszenvedtem a dosztojev-szkiji krízist, átéltem a nagy orosz írók könyveit, Gogolt, Bulgakovot, magamra ismerve csaknem minden oldalon, fantaszti-

kummal telített és groteszk világukban. Aztán következett a Mircea Eliadé-élmény, amely katartikus erejű volt. A román írók közül Camil Petrescu, Max Blecher is közel állt hozzám. Nicolae Breban is izgalmas volt számomra egy időben, Cărtărescunak is megvan a maga helye az olvasmányaim között, és vannak még olyan zord írók, akik felkavaróak számomra, a Radu Aldulescu-félék például, talán mert nekem is megvan a magam érdekessége, amit azonban többnyire igyekszem elvonttá tenni.

– Herman Hesse írta Rövid életrajzában a következő sorokat: „A valóságot semmilyen körülmények között nem szabad isteníteni és tisztelni, minthogy nem más, mint véletlenszerűség, vagyis az élet salakja. E nyomorult, változatlanul kiábrándító és sivár valóságot csakis úgy lehet megváltoztatni, ha megtagadjuk és megmutatjuk neki, hogy erősebbek vagyunk nála.” Az Átlátszó sírok főhőse, Horia Cantacuzino mintha ugyanebben az értelemben vívna harcot a nyomorúságos, abszurd román valósággal, ám látszólag kudarcot szenved. Mégis az a fajta lelkibetegség, ami úrrá lesz rajta, nem éppen valamiféle kegyelmi erő, ami azért adatik általa nekünk, olvasóknak, hogy szembenézhessünk az emberi sors nagy titkaival? Lehet, hogy igazából nem is Horia beteg, hanem a valóság, amiben élünk? Horia helyzete kísértetiesen hasonlít Hamlet állapotára: tudjuk, hogy kezdetben mindenki a herceget tartja bolondnak, a helsingőri udvar pedig épeszűnek, józannak tűnik mellette, idővel azonban rájövünk, hogy épp fordítva van: az udvarban van zavarodottság, őrület, egy hazug világ voltaképpen, míg Hamletről kiderül, hogy tiszta és nemes lélek. Ebben a vonatkozásban Horiát tarthatjuk hamleti jellemű hősnek?

– Engem nemcsak Dannak, hanem Horiának is hívnak: ez valamiképpen az én titkos nevem, ezért is viseli olyan sok hősöm. Ez a folyton új alakot öltő Horia az én alteregóm, akié lett minden, amit nem élhettem át, amiről mégis

úgy képzeltem, hogy megtörténhetne velem. Ő valóban, ahogy Ön is észrevette, hamleti lélek, választania kell. Engem a teljesség vágya gyötör, de a tökéletesség az irodalomban, ha nem válik árnyalttá, könnyen egyfajta fanatizmussá válhat, ami esztétikai szempontból nézve katasztrofális lenne. Nagyon fiatalon talán volt valamiféle „teljességi komplexusom”, mostanra viszont dilem- 95
mák közt őrlődöm: választút előtt állok, és nem tudom, merre induljak. Pontosabban mondva, nem is ez mozgat belülről, sokkal inkább a remény, hogy ez a keresztút egyszer függőlegessé válik. Vagyis, hogy többé nem egy balra vagy jobbra vezető út problémáját fogja jelenteni, hanem a felemelkedését vagy alászállását. Zenit vagy nadír: a választásnak ez az igazi tétje. Az *Átlátszó sírok* című regényem, ha lehet így mondani, a mélység csillagjegyében áll. Horia megérez valami rendkívülit az univerzum mélységeiből. Egyszeriben elveszti a realitásérzékét, mert másféle iránytű szerint kezd tájékozódni. A világ koherens állapota szilánkokká hasad a hétköznapi látvánnyal elégedetlen, valami másra szomjazó képzeletében. Egyébként a fantasztikus irodalom épp ezzel a mozzanattal kezdődik, amikor hasonló egyensúlyvesztés következik be. Horia betegsége egy látomásos jövőt vetít előre. Nem vagyunk betegek. Másképp látjuk a világot, mint a többi ember. Ez a helyzet a főhősömmel, és nemcsak az *Átlátszó sírok* című regényemben, hanem például az *Utolsó ember* címűben is. Irodalmi síkon a fantasztikum tehát mindig egy végzetes hasadás következménye. A világ megijed attól, ami történik, de ez a riadtság üdvös is lehet, hiszen közben kifürkészük a valóság rejtett dimenzióit. A világ többbretűsége: könyveim másik nagy témája. A világ lehántódik előttünk, és minden attól függ, hogy a valóságnak milyen szintjéig jutottunk el. Horia feltétlenül hamleti hős, ha azt vesszük alapul, hogy a hamleti prototípus hordozza magában mindazt, ami mentális síkon modernnek számít az érzékelésünkben.

– *Mi történt Bukaresttel a forradalom utáni években, tekintve hogy a regényben olyan városként jelenik meg, amely hiába szomjazik a szakralitásra, egyre mélyebbre süllyed a profanitás bugyraiba?*

– Bukarest, ahogyan Ön is emlékszik még, a legcsúnyább helyek egyike a földön. Kizárólag a hozzánk érkező szomáliai és afgán menekültek gondolják úgy, hogy olyan, akár a paradicsom. Irigylem őket a naivitásukért. Leszámítva a Szovjetuniót és az ázsiai országokat, a kommunista hatalom Romániában építette ki a legdurvább elnyomó rendszert. Miután 1964 nyarán szabadon engedték a politikai foglyokat, egy rövid tavaszt érhettünk meg, hogy aztán rögtön egy másfajta barbárságba kerülünk, éhezünk, fáztunk, lerombolták a templomainkat, falvainkat – mindezt a magyar nép nem élte át. Kádár „gulyáskommunizmusa” valóságos paradicsom volt a Ceaușescu-féle „aranykor”-hoz képest, és e tekintetben magam is, afgán módra, sóvárogva gondoltam a 80-as évekbeli Budapestre.

Napjaink Bukarestje, úgy, ahogyan a regényeimben megjelenik, őrzí valamennyi múltbeli szenvedés emlékét. Nincs olyan hely a földön, ami szűz volna ebből a szempontból, amit ne gyötörnének az emlékei, éppen ezért az író nem élhet csupán a jelennek, hanem fel kell vállalnia mindazt, ami azelőtt történt, 96 hogy ő lett volna. A történelem számomra élő, hiszen segített perspektívára találnom, abban, hogy távlatokat nyerjen a prózám, amely enélkül egy ostoba minimalizmus áldozatául esett volna. Nem vagyok az a fajta író, aki ékszerész módjára kidolgozza a részleteket, a tónusokat, az árnyalatokat. Az eszme, a konfliktus foglalkoztat, a hős, aki ősei emlékeit hordozza, ebben az értelemben történelmet írok a műveimben. Előveszem a tényszerű anyagot, belemerítem képzeletem vizébe, a fikciók halmozása révén megtisztítom, amíg olyaná nem lesz, amilyennek látni szeretném. Átlényegítem, torzítom, de semmi esetre sem hamisítom meg.

– *A regényben Ön párhuzamot vont a Paul Klee ábrázolta mélység és sajátos kelet-európai sorsunk között. Kifejtené ezt a gondolatot nekünk?*

– Azt hiszem, részben már válaszoltam erre a kérdésre fentebb. Klee mélysége csillaghordozó, csillagot tart a mélyben, mécesst az alvilágban, fénycsóvát a pokolban. Másképp minden, de minden halott, amorf anyag volna, és semmi esély nem lenne a megváltódásra. Kelet-Európában azt hiszem, van valami hasonlóan rejtett, okkult fény, amely egy napon azonban elő fog törni. Nem szeretnék messianisztikus szerepbe bújni – eléggé korszerűtlennek tűnnék – , mégis azt hiszem, a kommunizmus átélése nem csupán egy zárójel volt a történelemben, ami legfeljebb ha elmaradottá tett bennünket, és most mindössze annyit kell tennünk, hogy fejvesztve dolgozva behozzuk a lemaradást, az elvesztetetett időt. Sok mindent elvesztettünk a kommunizmusban, de meg is ismertünk valamit, amiről a nyugatiaknak sajnos fogalmuk sincs. Ők persze átérték a náciizmust, de ez egyrészt rövidebb ideig tartott, mint a kommunizmus, másrészt teljesen fel lett számolva. Ezzel szemben a kommunizmus soha nem lett kiferőtlenítve, és továbbra is létezik, számtalan álarc mögé bújva, amelyek közül egyik álnokabb, mint a másik.

– *Horia életében két nő van: a szkizofrén, akit feleségül vesz, de képtelen szerelemmel szeretni, és a Kanadába emigrált Ruxandra, őt szerette egész életében. Mi lehet a nő hivatása egy olyan világban, amelyben még egy újonnan épült templom sem képes többé betölteni természetes funkcióját a világ üdvözülésében?*

– Evdokimovnak, az orosz teológusnak, van egy könyve, amelynek a címe – ha nem tévedek – : *A nő és a világ megváltása*¹. Az Istenanyának meghatározó szerepe van az ortodox teológiában, amit a démon sohasem lesz képes kiforgatni a lényegéből. Utolsó regényemben, az *Elnémításban*, szerepel egy fiatal nő, aki elhatározza, hogy végig kihordja terhességét, hiába nincs férje, nincs semmije, mert anélkül, hogy ezt tudatosítaná magában, érzékeli és átéli egy ember megszületésének a csodáját. A szkizofrén nőnek, akit említ a kérdésben, szintén van

egy gyereke, és a gyönyörű emigráns nőnek, Ruxandrának is. A gyermek szerepét azonban nem tudtam teljesen kiaknázni, talán mert én magam nem vagyok apa, és nem tudom, ez mit jelenthet.

– Az átlátszó sírok láncra, mint kép, tekinthető-e a rossz valamiféle apokaliptikus szimbólumának? Simone Weil mondta, hogy „a rossz határtalan, de nem végtelen. S csak a végtelen szabhat határt a határtalannak.”
Mit kellene tennünk ahhoz, hogy az átlátszó sírok határtalannak tűnő sora mögött megpillanthassuk a végtelent?

97

– A kép talán végső soron nem is a rosszat jelképezi. A sírok, amelyekről Horia géniuszának köszönhetően leoldódik a föld homálya, lehetővé teszik számunkra a mélységbe való alászállást, anélkül, hogy ezt feltételekhez kötnék. A tiszta költészet világába lépünk, egy fonákjára hajtott tündérvilágba, egy valószínűtlen, földalatti térbe, ahol bármi lehetséges, mint egy álombeli utazásban, amelynek értelmet tulajdonítani, vagy értelmet találni benne, teljesen felesleges. Ami nem azt jelenti, hogy a káosz kellős közepén lennénk, mert ne felejtjük el, hogy irodalomról van szó, alkotásról, teremtésről, ami önmagában kozmikus elvű, de kétségtelenül szabadabb világ ez. Horia, abban a pillanatban, amikor ilyen rendkívüli megismerésben részesül, átéli az önmagunkból való kilépés élményét. Azt hiszem, ez képezi a regény kulcspontját. Miután a templom elzárkózik és elrejtőzik az emberek elől, a sírok törnek ki a homályból. Mi lehet több ennél?

– Mit jelent az Ön számára, mint írónak, a nyelv, a szó?

– Nem tartom magam virtuóznak, nem vagyok a nyelv szerelmese, és íróként a szavak önmagába vett szépsége nem hat meg különösebben. Valójában az igében hiszek, nem a szavakban. A szavakat nem öncélúan használom, hanem eszközként, hogy érzékeltessek egy eszmét, gondolatot, hogy az kifejezőerejének teljében legyen, amivel végső soron meghaladhatjuk emberi mivoltunkat. Ezért írunk. Hogy élők legyünk, hogy intenzívebben éljünk, hogy másik identitásunkra találjunk. A többi kőművesség, ornamentika, díszlet. Abban az irodalomban hiszek, amelyik akkor kezdődik, mikor a szavak már eltűntek. Az igazi irodalom elhamvasztja magát, hátrahagyva lelkünkben egy gyönyörű égés emlékét.

¹A mű eredeti címe: Paul Evdokimov: *La Femme et le salut du monde* (A ford. megjegyzése.)